

Identitatea profesională în sistemul educațional

Conf. univ. dr. Nelu VICOL

Institutul de Științe ale Educației, Chișinău,
Republica Moldova

Abstract: *The text is built in the context of explanations and views on professional identity, on the crisis and changes that occur in this identity, on the process of building the professional identity of teachers, given that they all converge in state policies on adult education. That is why the approach to change in the field involves, in its own right, the ability to perceive and understand the emotional impact of change on ourselves and others, in which the relationship between cognition and affectivity remains valid.*

Keywords: *education, teacher, professional identity, professional construct, emotional intelligence, professional efficiency, adult education*

Încă la 1803 Emmanuel Kant în „Tratatul de pedagogie” menționa că educația este posibilă pentru om și numai pentru om și ea semnifică o artă; necesitatea ei se impune a fi realizată rațional, dat fiind că omul este singura creatură capabilă de educație, el devenind încă în mediul său intrauterin *homo educandus*, deci personalitate în dezvoltare individuală. Însă în dezvoltarea personalității sale individuale omul are nevoie de ajutorul altora și de aceea specia umană este silită să își însușească ea însăși, puțin câte puțin, prin propriile străduințe, toate calitățile naturale ce aparțin umanității: o generație face educație alteia. Astfel derulează construcția identității personale și a identității profesionale.

În contextul mileniului în care am intrat cu toții, sistemul de educație școlară este condiționat de un travaliu al schimbărilor sociale, culturale, interumane. În atare cadru este sesizabilă, printr-o vizualizare socioculturală, criza identității educative a elevilor și criza identității profesionale a cadrelor didactice, date fiind *circumstanțele culturale și înclinările pentru libertăți*, dat fiind că s-a ajuns la situații de exacerbare a nevoii de libertate și înțelegerii greșite a drepturilor omului și a democrației [1]. Și la unii, și la ceilalți se prefigurează *inteligența emoțională*, care semnifică abilitatea de a percepe și

de a exprima emoție, de a asimila emoție, de a înțelege și de a raționa cu emoție în varii situații, circumstanțe, contexte socioculturale, educaționale și profesionale și, finalmente, de a regla emoția în sine însuși și în alții [2].

În rândurile ce urmează intervenim cu anumite explicitări și vizualizări asupra identității profesionale, asupra crizei și schimbărilor ce survin în această identitate, asupra procesului de construcție a identității profesionale a personalului didactic, dat fiind că toate converg în politicile statului privind educația adulților.

Dacă vom pune întrebările în ce măsură *inteligenta emoțională* este importantă pentru mai multe profesii și contexte de muncă în care oamenii sunt implicați la un moment dat, care este legătura dintre inteligența emoțională, eficiența profesională și eficiența organizației și cum se face această legătură, vom putea să răspundem că identitatea profesională progresivă, calitativă, eficientă, performantă și emotivă se concretizează în relațiile interumane, interpersonale și manageriale, adică în intervalul sau intervalurile de timp pe care îl petrece fiecare angajat la locul de muncă¹. *Întreaga conduită a omului este susținută de afectivitate. Ea poate sprijini dezvoltarea intelectuală precum și s-o contrarieze.* Ființa umană, în special copilul, are nevoie să fie protejată și iubită pentru a se dezvolta armonios. Experiențele sale în perioada copilăriei sunt cruciale. Dacă copilul găsește în anturajul său dragoste și securitate are toate șansele să devină o persoană echilibrată. Afectivitatea se constituie, metaforic vorbind, ca un personaj care intră primul în scenă. Cu ea începe viața psihică. În cazul copilului întâlnim un sincretism psihic, o unitate nediferențiată, o fuziune în care predomină aspectele afectivității trăite preponderent sub formă de emoții. La întrebarea „ce a fost întâi, afectivul sau intelectul, relaționalul?” nu trebuie să insistăm asupra unui răspuns exclusivist. În viața omului - având în vedere conturarea personalității - se prefigurează *preponderența trăirii afective*. Din sincretismul nediferențiat se precizează înțelesurile ale căror culmi sunt reprezentate de cuceririle științei, de tot ceea ce numim *cultură și înțelepciune*. Într-un anumit sens, înțelepciunea include și afectivitatea. De aceea, relația cognitivitate - afectivitate rămâne valabilă. Viața afectivă participă la construirea întregului edificiu al personalității în efortul acestuia de socializare, de integrare în sistemul valorilor sociale. Personalitatea reprezintă o unitate bio-psiho-socio-culturală, o structurare unică și irepetabilă în orice situație vitală datorită afectivității.

În conceptualizarea școlii exegeții punctează că aceasta semnifică *urcarea spirituală a individului om*. Așadar, școala, menționează prof. Virgil Mânâcanu [3], îl ajută pe elev să se miște spre spiritualitate dar nu pur și simplu spre suma cunoștințelor, școala semnificând astfel scara spirituală.

¹ **Notă:** Organizația Gallup a realizat un studiu pe două milioane de angajați de la 700 de companii în care s-a arătat că perioada mai scurtă sau mai îndelungată pe care angajații o petrec într-o organizație și productivitatea acesteia depind de relațiile lor cu supervisorul imediat (Zipkin, 2000).

Cum îl ajută profesorul pe elev „să urce” și să se mențină pe această scară spirituală? Cum își construiește profesorul identitatea sa profesională ca să edifice *temeinica legătură între viață și școală*? În cadrul identității sale profesionale, cum sunt definite rosturile școlii în evoluția umanității? Acestea sunt întrebări la care puțini, sau poate mai mulți profesori, au curajul să identifice răspunsuri constructive. De unde atare incertitudine? Să parcurgem în continuare explicitările de rigoare.

Activitatea cadrelor didactice, în special a celor din învățământul secundar obligatoriu, este abordată în procesul de reformă curriculară și în acela privind descentralizarea sistemului educativ. Însă, credem, că demersul de a face față unei schimbări în domeniu implică, în mod proprietar, capacitatea de a percepe și de a înțelege *impactul emoțional al schimbării asupra noastră și asupra altora*. Inteligența emoțională influențează eficiența domeniului în mai multe direcții [4]: recrutarea și păstrarea angajaților, dezvoltarea talentelor, munca în echipe, implicarea angajaților, simțul moral și sănătatea, inovația, eficiența, calitatea serviciilor, produsele științifico-didactice, loialitatea clientului etc. În demersurile de reforme ale educației trăirile contradictorii ale „actorilor educației” sunt mai puțin abordate; este știută de toată comunitatea pedagogică realitatea că tuturor cadrelor didactice le este cerut, în același timp, să fie autonome dar și să colaboreze respectând „soclul de competențe” bine definit. Finalitatea activității cadrului didactic nu este doar instruirea (acțiunea de a comunica un ansamblu de cunoștințe teoretice sau practice legate de învățare și de evaluare) [5], ci și comunicarea, aceasta semnificând arta de a forma o persoană, în mod special un copil sau un adolescent, dezvoltându-i calitățile sale psihice, intelectuale și morale pentru a-i permite să înfrunte viața personală și socială [1].

Profesorii au un rol cheie în procesul de educare a tinerilor și a adulților. Ei trebuie să fie capabili a folosi eficace informațiile, tehnologiile și cunoștințele împreună cu elevii, cu colegii și cu alți parteneri din domeniul educației, împreună sau în cadrul societății - la nivel local, regional, european și mondial. Or, reformele educative influențează *construcția identității profesionale a cadrelor didactice* și relațiile lor cu ceilalți factori pedagogici și sociali. Însă în ce mod se produce atare influență? Pornind de la evoluțiile recente ale reformelor convergente și ale competențelor așteptate de politica educativă, este necesar să punctăm și anumite dificultăți de adaptare la schimbare, la mediul social, cultural și politic, la raportul cu cunoștințele ce trebuie asimilate și la gestiunea clasei. Adevărata transmitere a cunoștințelor de la disciplinele școlare la elevi ricoșează de la contexte în care cadrul didactic este nevoit să schimbe postura, competențele și reprezentările. Activitatea cadrului didactic se află în permanentă tensiune datorită necesității de a regla și de a raționaliza reușita elevilor într-o societate în care școala nu mai este un „sanctuar al cunoașterii”, dar care cere mult mai mult de la cadrele didactice.

Procesul de construcție a identității profesionale, care semnifică evoluția profesională a cadrelor didactice, se fundează pe schimbările ce se datorează

acumulării de reforme și de transformări sociale și culturale. În lucrarea lor, autorii ei M. Tardif și C. Lessard [6] au evocat unele componente principale ale acestei evoluții și anume:

- a) degradarea calitativă (complicarea și intensificarea activității) fără o adaptare cantitativă (organizarea timpului și remunerația);
- b) descentralizarea sistemelor prin implementare a indicatorilor de performanță;
- c) privatizarea spațiului școlar;
- d) apariția contrazicerilor legate de profesionalizarea cadrului didactic;
- e) percepția eronată a eticii profesionale în fața inegalității sociale și a rezultatelor apărute în acest sens.

În condițiile sistemului educațional de la noi, la aceste componente mai adăugăm imperfecțiunea cadrului normativ/legislativ privind metodologia de elaborare a normei didactice și mecanismele de remunerare a activităților de normă și a celor de extranormă realizate de cadrele didactice. Este oare posibilă situația când inteligența emoțională are un rol hotărâtor în demersul de ajutorare a cadrelor didactice să ia decizii bune privind elaborarea de produse științifico-didactice noi și alianțe strategice?. Încă în anul 2004 în Belgia, Congresul Cercetării în Educație și *GIRSEF (Groupe Interfacultaire de Recherche sur les Systemes de Education et de Formation)* prezintă interogări asupra meseriei de cadru didactic. Un exercițiu în acest sens este un Atelier al Educației din 2004 al Congresului respectiv denumit „Profesia de cadru didactic: ce ne face să alegem această profesie, să renunțăm la ea, să o păstrăm sau să o schimbăm?” ce descrie amploarea întrebărilor asupra acestei profesii. Cele 12 referate prezentate la acest atelier descriu formarea inițială, sentimentele noilor cadre didactice, detașarea față de profesie și condițiile de muncă precum și problemele de identificare cu profesia de cadru didactic. În cadrul GIRSEF, Maroy [5] a propus o sinteză a literaturii anglosaxone și francofone, arătând paradoxurile meseriei, între stările permanente (forma școlară) și repunerile în cauză (condiții de lucru, identificare, gestiunea clasei). Așa cum discutăm despre inteligența emoțională la nivel individual, putem să o facem și la nivelul grupului. Echipele inteligente emoțional se caracterizează prin cooperare, implicare și creativitate, ceea ce este extrem de important pentru eficiența organizației. Inteligența emoțională a membrilor echipei contribuie la nivelul inteligenței emoționale a echipei, dar și fenomenul invers este valabil, în sensul că persoanele care sunt membri ai unor grupuri inteligente devin și ele mai inteligente emoțional.

Doina-Ștefan Săucan și Mihai Ioan Micle [4] menționează că psihologii care au studiat aspectele inteligenței emoționale în organizații recunosc că mai sunt multe lucruri de clarificat în această direcție: modul în care acest tip de inteligență poate fi măsurat, impactul ei asupra performanței individuale și asupra eficienței organizației; în unele cazuri, această lipsă de claritate a

condus la conflict și controverse între psihologi și practicieni. Una dintre acestea se referă la definiția conceptului însuși, inteligența fiind cotient emoțional, cotient de inteligență, respectiv abilitate cognitivă și că inteligența emoțională reprezintă un set de abilități sociale și emoționale care ajută individul să facă față cerințelor vieții cotidiene sau că inteligența emoțională este legată de modul în care un individ procesează informația despre emoție și răspunsurile emoționale. Dar aceste conflicte au condus în clarificarea progresivă a conceptului de inteligență emoțională [7], elaborându-se o distincție între inteligența emoțională și *competențele emoționale*, dat fiind că inteligența emoțională asigură o bază solidă pentru dezvoltarea unui număr mare de competențe care i-ar putea ajuta pe oameni să fie mai eficienți, mai performanți. În acest context [8] se identifică situația de influență a emoțiilor asupra prelucrării cognitive a conținuturilor învățării/predării și atare relație emoție-operații cognitive se edifică pe perspectiva constructivistă unde afectele:

- a) sunt principalii furnizori de energie ai oricărei dinamici cognitive;
- b) determină continuu focarele atenției;
- c) acționează ca anumite porți ce închid sau deschid accesul la diferiți acumulatori ai memoriei;
- d) creează continuitate de lanț sau de țesut cognitiv a elementelor cognitive;
- e) determină ierarhia conținuturilor gândirii;
- f) sunt factori importanți în reducerea gradului de complexitate a cunoașterii.

Astfel, inteligența emoțională [4] se bazează pe abilități precum sunt conștiința de sine, controlul de sine, conștiința socială, managementul relațiilor și competențele inteligenței emoționale care se identifică în succes la locul de muncă pentru a identifica performeri remarcabili. Competențele emoționale sunt abilități specifice postului care pot și chiar trebuie să fie învățate, precum: contribuția la dezvoltarea altor persoane, capacitate de influențare, comunicare eficientă, managerizarea conflictului, lider vizionar, catalizarea schimbării, construirea de legături, munca în echipă și colaborarea; managerizarea relațiilor, empatie, orientarea profesională, conștiință organizațională, conștiința socială - controlul de sine emoțional, credibilitate, conștiinciozitate, adaptabilitate, realizare, inițiativă, conștiință de sine emoțională, evaluare de sine acurată/corectă, încredere în sine, recunoaștere, reglare, competența personală.

În rândurile de mai sus am menționat că inteligența emoțională condiționează evoluția activității cadrului didactic. Însă evoluția activității cadrelor didactice și cea a politicilor educative sunt interdependente de dezvoltarea societății.

Astfel, dimensiunile axiologiei și praxiologiei educației sunt afectate de implemenările la nivel european și impactul acestora se identifică pe traseul

individual, pe influența societății/pe politica educațională și pe conținutul teoriei educaționale/pe modernizarea reflexivă a educației.

Bibliografie:

1. Jinga, Ioan, (2008), *Educația și viața cotidiană*, București: EDP R.A., ed. II, p. 252.
2. Mayer, J.D., Salovey, P. și Caruso, D.R., (2000), *Models of emotional intelligence*. New York: Cambridge University Press, p. 396, citat de Săucan D.-Șt., Micle M.I., Un subiect neglijat în psihologie organizațională: emoția.//Revista de Psihologie. Serie nouă. Vol. 57, nr. 3, București EA, 2011, p. 237.
3. Mândăcanu, V., (2009), *Profesorul-maestru*. Chișinău: Pontos, p. 14.
4. Săucan, D.-Șt., Micle, M.I., (2011), *Un subiect neglijat în psihologie organizațională: emoția*.//Revista de Psihologie. Serie nouă. Vol. 57, nr. 3, București EA, p. 238.
5. Drobot, L., (2008), *Pedagogie socială*. București: EDP, R.A., p. 96, 97-98.
6. Tardif, M., Lessard C., (2005), *La formation des enseignantes et des enseignants. Aspects comparatives*. Quebec: CRIFPE.
7. Эжман Пол, (2011), *Психология эмоций*. 2-е изд. Москва: СПб Питер.
8. Ion Botgros, Svetlana Nastas (coord.), (2019), *Abordări conceptuale și metodologice privind asigurarea calității, eficienței și relevanței procesului educațional*, Chișinău: Tipogr. Print-Caro, p. 25-33.
9. Maslow, A.H., (2007), *Motivație și personalitate*. București: Editura Trei, p. 63-81.
10. Vicol, Nelu, (2019), *Personalitatea profesională și demnitatea umană ale cadrului didactic*. Chișinău Tipogr. Totex-Lux.

